Bartłomiej Cybula
Maciej Żołnierczuk

JĘZYK KULTURY SZKLANEJ ARCHITEKTURY

THE CULTURAL LANGUAGE OF GLASS ARCHITECTURE

Nie ma kultury bez języka. Kultura to język, który wypowiada wartości i wskazuje wzorce. […] Autorzy odkrywają artykulację języka wybranych dzieł architektury. Podejmując temat szkła w architekturze dotykają fundamentalnych zagadnień. Pokazują , iż ten wieloznaczny i często wymykający się twórcom materiał, może posłużyć do kształtowania form wyrazistych i znaczących. Tekst zwraca uwagę na inne rozumienie formy otwartej, bowiem istotna staje się nie tylko relacja do tła, lecz również sposób kadrowania, zbliżając tym samym język architektury do języka filmu. […] Wyłania się w nim perspektywa odnowienia nie tylko języka architektury, lecz także języka, którym mówi się o architekturze; żywego języka, który przylega do wolnego czynu, jakim jest autentyczne dzieło. […].
Dzięki konkursowi Fundacji imienia Stefana Kuryłowicza powstaje szansa na przywrócenie dialogu o języku architektury, o poetyce przestrzeni, o fenomenologii architektury. […] Język architektury jest językiem, którego wypowiedzi kierowane są do wszystkich, ale to architekci powinni dbać o jego czytelność, piękno i żywy rozwój nie tylko poprzez tworzenie projektów i realizację dzieł, lecz także poprzez tworzenie podstaw intelektualnych prowadzących do dialogu i rozwoju teorii architektury.

Culture cannot exist without language. Culture is a language that shows patterns and expresses values. […] The Authors discover how language is articulated in chosen works of architecture. By tackling the subject of glass in architecture, they touch some fundamental issues. They demonstrate that this material, ambiguous and often difficult to tame, may serve to create expressive and meaningful forms. The text captures a different understanding of open form, where the focus is not only on background relation, but also the way of framing, which consequently brings the language of architecture closer to the language of cinema. […] And the thing that shows is a perspective for renewal, not only of the language of architecture itself, but also of the language used to talk about architecture; a live language that unites with a liberated act in form of a true piece of art. […]
Thanks to Stefan Kuryłowicz Foundation' contest, there is a chance to restore the dialogue about the language of architecture, about the poetics of space, on the phenomenology of architecture. […]
The language of architecture is a language whose utterances are directed to everyone, but it is the architects who should care for its understandability, beauty and development – not only by designing and creating works, but also by laying the intellectual foundations that lead to dialogue and development of architecture.

Jeremi T. Królikowski

Bartłomiej Cybula
Maciej Żołnierczuk

JĘZYK KULTURY SZKLANEJ ARCHITEKTURY

THE CULTURAL LANGUAGE OF GLASS ARCHITECTURE

Wersja angielska (red.)/English version (ed.) by: Maria Wańkowicz
Redakcja i korekty/Editing and proofreading: Zespół/Publishing houses staff

Projekt logo Fundacji im. Stefana Kuryłowicza oraz logo serii wydawniczej
Design of the Foundation logo and Book Series logo by Grzegorz Hajdo

Projekt układu typograficznego/Design and typography by:
AGENCJA kanon – Agnieszka Tratkiewicz-Nawrocka

Przygotowanie do druku oraz wersje elektroniczne/Prepress and digital publishing by: edu-Libri, www.edu-libri.pl
Druk i oprawa/Printed and bound by Drukoba Sp. z o.o., www.drukoba.com.pl

Przyjaciele Fundacji/Foundation's friends:

Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Minister Olgierd Dziekoński Kancelaria Prezydenta RP

STOWARZYSZENIE ARCHITEKTÓW POLSKICH

IZBA ARCHITEKTÓW RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ
MAZOWIECKA OKRĘGOWA IZBA ARCHITEKTÓW RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

WYDZIAŁ ARCHITEKTURY POLITECHNIKI WARSZAWSKIEJ

Państwowe Muzeum Etnograficzne w Warszawie

Stowarzyszenie im. Ludwiga van Beethovena

Międzynarodowe Centrum Kultury International Cultural Centre

NFM | FILHARMONIA WROCŁAWSKA DYREKTOR ANDRZEJ KOSENDIAK

LC Corp

Fundacja tvn nie jesteś sam

spc Stowarzyszenie Producentów Cementu Polish Cement Association

PILKINGTON

KOLO

Patronat medialny/Media patron:

ARCHITEKTURA

ISBN 978-83-939628-1-5
ISBN epdf 978-83-939628-2-2
ISBN epub 978-83-939628-3-9
ISBN mobi 978-83-939628-4-6

© AGENCJA kanon, Fundacja im. Stefana Kuryłowicza, Bartłomiej Cybula, Maciej Żołnierczuk Warszawa/Warsaw (Poland), 2015

Publikowany esej autorstwa
Bartłomieja Cybuli oraz Macieja Żołnierczuka uzyskał
Nagrodę
II. edycji konkursu TEORIA 2014
Fundacji im. Stefana Kuryłowicza.

The essay by
Bartłomiej Cybula and Maciej Żołnierczuk received
the Award
in the II. edition of the THEORY 2014
Competition of the Stefan Kuryłowicz Foundation.

SPIS TREŚCI

WPROWADZENIE Jeremi T. Królikowski **6**

WSTĘP **16**

FILOZOFIA KULTURY **18**
Początki 18
Kultura – rozwój pojęcia 18
Kultura a biznes 18
Wprowadzenie do języka 20

JĘZYK ARCHITEKTURY **22**
Indywidualizm, ale regularny 22
Gramatyka 22
Piękno 22
Reakcja na substancję 24
Architektoniczna poezja semiotyczna 26

ARCHITEKT – ARTYSTA MALARZ **28**
Piękno architektury 28
Jan Matejko 28
Rozwiązanie obrazowe 32

SZKLANE OBRAZY – PRZYKŁADY ARCHITEKTONICZNE **40**
Szklana architektura kultury 40
Transparentność – Muzeum Lotnictwa Polskiego, Kraków 42
Lustrzane wrażenia
– Muzeum Fryderyka Chopina w Żelazowej Woli 52
Złudzenie optyczne 3D – Małopolski Ogród Sztuki 60
Kontrastowość i efekt stereoskopowy
– Muzeum Historii Żydów Polskich 70
Czerń i biel – Muzeum Palmiry 82
Boska opatrzność – Kościół Dominikanów 90
Naturalny krajobraz w centrum miasta – Dom Kultury Służew 96

PODSUMOWANIE **104**

BIBLIOGRAFIA **106**

TABLE OF CONTENTS

INTRODUCTION Jeremi T. Królikowski **7**

PREFACE **17**

PHILOSOPHY OF CULTURE **19**
Origins 19
Culture – A History 19
Culture And Business 19
Introduction To The Language 21

THE LANGUAGE OF ARCHITECTURE **23**
Regular Individualism 23
Grammar 23
Beauty 23
Response To Substance 25
Semiotic Poetry Of Architecture 27

THE ARCHITECT – AN ARTIST AND A PAINTER **29**
The Beauty Of Architecture 29
Jan Matejko 29
A Graphic Solution 33

GLASS PAINTINGS – EXAMPLES IN ARCHITECTURE **41**
Glass Architecture Of Culture 41
Transparency – Museum Of Polish Aviation, Cracow 43
Mirror Impressions – Frederic Chopin's Museum
In Żelazowa Wola 53
An Optical Illusion In 3D – Małopolska Garden Of Arts 61
Contrast And Stereoscopic Effect
– Museum Of The History Of Polish Jews 71
Black And White – Museum In Palmity 83
Divine Providence – Church Of The Dominicans 91
Natural Landscape In The City – Służew Cultural Centre 97

SUMMARY **105**

REFERENCES **106**

WPROWADZENIE

DIALOG, KULTURA, ARCHITEKTURA

Jeremi T. Królikowski

Zerwany dialog. Tak można określić współczesną sytuację architektury w Polsce[1].
Pojedyncze realizacje pozwalają mieć nadzieję. Obraz, jaki wyłania się ze stron czasopism architektonicznych jest optymistyczny. Lśniący kolorowy papier, a na kolejnych stronach czasem trudno odróżnić wybitne dzieła od reklamy płytek firmowanych przez wybitnych twórców. W innych pismach rozlega się „dziennikarski jęk" próbujący opisać „wrzask w przestrzeni"[2].
Gdzie jest prawda? Na pewno nie w mediach. Prawda jest w rzeczywistości. Tego nie uda się zrobić bez słów, właściwych słów.
Dawno temu mówiono o języku architektury. Dziś przypomina o nim tekst laureatów. Nie odwołują się bezpośrednio do wielkich teorii, lecz ich sposób myślenia objawiający się w doborze słów i pojęć pozwala odnaleźć tropy wiodące do żywych nurtów myśli architektonicznej.
W tak naszkicowanej przestrzeni pojęć Autorzy odkrywają artykulację języka wybranych dzieł architektury. Podejmując temat szkła w architekturze, dotykają fundamentalnych zagadnień. Pokazanie, iż ten wieloznaczny i często wymykający się twórcom materiał może posłużyć do kształtowania form wyrazistych i znaczących, otwiera nowe przestrzenie wyobraźni. Tekst zwraca uwagę na inne rozumienie formy otwartej, bowiem istotna staje się nie tylko relacja do tła, lecz również sposób kadrowania, czyniąc tym samym język architektury bliskim językowi filmu. W odróżnieniu od tych teoretyków, którzy doszukują się

[1] Lata osiemdziesiąte XX wieku, zwłaszcza pierwsza połowa, były czasem dyskusji, ścierania się postaw modernistycznych, postmodernistycznych, które nie były jednolite i wyrażały pluralizm nurtów, poglądów i osobowości. W latach dziewięćdziesiątych nowe możliwości projektowe i realizacyjne osłabiły wymianę poglądów, spowodowały zanik polemik. Dziś dominuje poprawność estetyczna i polityczna.

[2] Celują w tym Piotr Szarzyński, który napisał książkę *Wrzask w przestrzeni* i Filip Springer autor wielu książek tropiących ślady chaosu w przestrzeni Polski. Bezradność tego rodzaju krytycyzmu wynika z braku oparcia o jasno sformułowane kryteria wartości przestrzennych.

INTRODUCTION

DIALOGUE, CULTURE, ARCHITECTURE

Jeremi T. Królikowski

A dialogue that's been broken off – this is a possible description of the state of affairs of architecture in Poland[1].
Certain lone projects keep hope alive. The image presented by architectonic magazines is optimistic. Glossy, colorful paper; and it's sometimes difficult to distinguish between great artworks and an advertisement for tiles signed by prominent creators. Other magazines are full of "journalist moans" that try to describe the "scream in space"[2].
Where is the truth? Superbly not in the media. The truth is in reality. This cannot be done without words, the right words.
A long time ago, there was talk about the language of architecture. Today, the laureates' text reminds me of it. They don't directly refer to great theories, but their way of thinking, as shown in the choice of words and concepts, allows one to find hints that take us to live trends of architectural thought.
In thus prepared conceptual space, the Authors discover how language is articulated in chosen works of architecture. By tackling the subject of glass in architecture, they touch some fundamental issues. They demonstrate that this material, ambiguous and often difficult to tame, may serve to create expressive and meaningful forms, and this opens new spaces for imagination. The text captures a different understanding of open form, where the focus is not only on background relation, but

[1] The 1980's, especially their first half, were a time of discussion, of clashing modernist and postmodernist attitudes which were not uniform and expressed a pluralism of trends, opinions and personalities. In the 1990's, the new design and realization capabilities weakened the exchange of ideas and caused a disappearance of polemics. Today, aesthetical and political correctness dominate.

[2] The leaders of this are Piotr Szarzyński, the author of *Wrzask w przestrzeni* ("Scream in Space") and Filip Springer, the author of numerous books that uncover the chaos in Polish space. Helplessness this kind of criticism is due to the lack of support in clearly defined criteria spatial values.

w architekturze potwierdzenia swoich koncepcji[3], Autorzy zwracają się ku rzeczy samej, do fenomenu przestrzeni architektonicznej. Ważne jest nie tylko to, co opisują, lecz także to, czego nie dopowiadają, a co wyłania się z zarysowanej przez nich konstrukcji myślowej. Wyłania się perspektywa odnowienia nie tylko języka samej architektury, lecz także języka, którym mówi się o architekturze; języka żywego, który opisuje czyn człowieka wolnego, co jest warunkiem powstania autentycznego dzieła. Praca, którą wykonali, zwraca się ku istocie rzeczy, która nie jest tu przesłonięta modnymi sformułowaniami. W pewnym momencie pojawił się pogląd, że semiologia czy semiotyka architektury to już przebrzmiała teoria. Język jest jednak wieczny. Do fundamentów kultury europejskiej należy prolog Ewangelii Świętego Jana: „Na początku było Słowo". Parafrazując słowa zawarte w tekście Norberga-Schulza, iż architektura jest kontynuacją dzieła stworzenia[4], można powiedzieć, iż język architektury zaczyna się od Słowa. Dalej jest morfologia, semantyka, syntaktyka i pragmatyka mówiąca o wartościach.

Nie ma kultury bez języka. Kultura to język, który wypowiada wartości i wskazuje wzorce.

Dziś często wzorcem dla projektanta staje się inny budynek, który jeszcze nie jest powszechnie znany, a najlepiej wymyślić taką formę, której jeszcze nie było.

Posługiwanie się językiem wypowiedzi architektonicznej przypomina, że odniesieniem do wszystkich wzorców jest człowiek. Tak było w przypadku porządków antycznych, Modulora, Neuferta, Christophera Alexandra. Ta praca odwołująca się do języka kultury i kultury języka staje się niezwykle ważna wobec pojawiającej się agresywnie i przyjmowanej bezkrytycznie postawy posthumanistycznej[5]. Widać to zarówno w publikacjach artykułów jak i w tendencji widocznej w wizualnym przedstawianiu przestrzeni architektonicznej.

---

[3] Por. artykuł Marty Leśniakowskiej (2014) interpretujący w kategoriach ideologii gender budynek Andrzeja Bulandy i Waldemara Muchy przy ulicy Chmielnej w Warszawie. Tego rodzaju teksty znaleźć można także w innych czasopismach architektonicznych. Omawianie tego zjawiska przekracza jednak ramy niniejszego wprowadzenia.

[4] Por.: (Norberg-Schulz, 1990).

[5] Por.: (Stasiowski, 2015). Jest to jeden z przykładów przyjmowanego bezkrytycznie, coraz częstszego, wdzierania się pod atrakcyjnym pozorem nowości już od dawna pojawiających się antyhumanistycznych koncepcji redukujących wartość osoby ludzkiej (por.: [Sedlmayr, 1948]).

also the way of framing, which consequently brings the language of architecture closer to the language of cinema. As opposed to other theoreticians, who look at architecture to find confirmation of their own concepts[3], the Authors turn to the substance, to the phenomenon of architectural space. Not only what they describe is important, but also what they leave unsaid and what shows in the mental structures they create. And the thing that shows is a perspective for renewal, not only of the language of architecture itself, but also of the language used to talk about architecture, a live language which describes the actions of a free human – and that is a condition of creating authentic work. The work they have done turns to the substance, which is not obscured by fashionable buzzwords. There appeared a belief that the semiology or semantics of the architecture's language are a theory of the past. However, language is eternal. One of the cornerstones of the European culture is the prologue from the gospel of St. John: "In the beginning was the Word". Paraphrasing the words from Norberg--Schulz's text that architecture is a continuation of Creation[4], one can say that the language of architecture began with the Word. Then followed morphology, semantics, syntax and pragmatics that speaks of values. Culture cannot exist without language. Culture is a language that shows patterns and expresses values.

Today, a pattern for a designer is often another building which is not yet commonly recognized, and it is best to invent a form that would be completely new.

Using the language of architectural statement reminds us that the reference to all patterns is the humans. That was the case with antique orders, Modulor, Neufert, Christopher Alexander. This work refers to the language of culture and the culture of language, and becomes extremely important as an opposition to the aggressively appearing and unquestioningly accepted post-humanistic approach[5]. It can be observed both in the published articles and in the tendency of visual presentation of architectural space. In developers' visualizations one

[3] Vide article by Marta Leśniakowska (2014), interpreting Andrzej Bulanda's and Waldemar Mucha's building in Chmielna in Warsaw from the gender perspective. Such texts may be found in other architectural magazines. A discussion of this phenomenon does not, however, fit into this introduction.

[4] Vide (Norberg-Schulz, 1990).

[5] Vide (Stasiowski, 2015). This is one of the examples of unquestioningly adopted, more and more frequent, invasion of anti-humanistic concepts under guise of novelty; concepts that reduce the value of the human. (Vide [Sedlmayr, 1948]).

W wizualizacjach deweloperskich pojawiają się symulowane sylwetki ludzi zadowolonych z kupna produktu mieszkaniowego. W czasopismach architektonicznych możemy przede wszystkim zobaczyć czystą formę mającą budzić nieartykułowany, bezrefleksyjny zachwyt.
Język rozwija się w dialogu. Dziś formy architektoniczne stały się serią monologów mówiących o projektancie, o inwestorze lub po prostu o niczym. Zapewne jest to wynik sytuacji społecznej. Barbara Brukalska (1948) pisała, iż forma przestrzeni, forma architektury jest rezultatem kształtu relacji międzyludzkich. Wyróżniła trzy podstawowe typy tych relacji: kolektywizm, indywidualizm i indywidualizm uspołeczniony. W kolektywizmie jednostka jest podporządkowana społeczeństwu, kierowanemu przez tych, którzy wiedzą lepiej. Jednostka funkcjonuje tu jako pusty znak, któremu przypisana jest określona liczba metrów kwadratowych. W indywidualizmie przybierającym postać skrajnego liberalizmu nie ma nic takiego. Każdy robi, co chce i potrafi w granicach prawa. Prowadzi to do darwinizmu społecznego. Indywidualizm uspołeczniony, który ma cechy solidaryzmu był Brukalskiej najbliższy. W jego ramach jednostka, jako osoba rozwija się we wspólnocie, a wspólnota rozwija się dzięki indywidualnościom jednostek. Redaktor czasopisma „Architektura" napisał wówczas w swej recenzji, że nie potrzebujemy żadnych nowych teorii, bowiem mamy jedną, której na imię socjalizm[6]. Książka poszła na przemiał.

[6] Na początku drugiej połowy lat czterdziestych XX wieku został opublikowany, będący fundamentem fenomenologii architektury, unikatowy w światowej literaturze filozoficznej tekst Romana Ingardena. Na tej koncepcji Bohdan Lachert oparł swój doktorat napisany po koniec lat pięćdziesiątych, a opublikowany dopiero na początku lat osiemdziesiątych XX wieku. Jeszcze w latach sześćdziesiątych koncepcję Ingardena, posługując się ideologią marksistowską, krytykowała w „Studiach estetycznych" Jadwiga Sławińska. Na przełomie lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych w środowisku gdańskiego Wydziału Architektury Politechniki pojawiła się żywa recepcja dzieł Norberga-Schulza i rozwijała się semiologia architektury. W tym też czasie fenomenologię jako oczywistą interpretację architektury uznawał Czesław Witold Krassowski, współautor tekstu o nowomowie w architekturze. W połowie lat osiemdziesiątych fenomenologię zaatakował jeszcze w swej głośnej książce *Mity i utopie architektury XX wieku* Jakub Wujek. Zbiegło to się z publikacją książki Adama Kotarbińskiego, który postulował reaktywację realizmu socjalistycznego, który w tym kontekście pojawiał się jako jedyna niemityczna i nieutopijna teoria. W tej szkicowo zarysowanej perspektywie dziejów fenomenologii architektury w Polsce niezwykłym komentarzem stają się słowa Christiana Norberga-Schulza przytoczone przez Jorge Otero-Pailosa (2009, s. 76 i 93), który tak pisał: „He (Norbert-Schulz) was also an admirer of Pope John Paul II, with whom he shared an interest in phenomenology. […] When Wojtyla ascended to the papacy In 1978, Norberg-Schulz went to St. Peter's Square and attended the inaugural Mass. <History became alive!> he wrote. <He (John Paul II) is even a phenomenologist! > Norberg-Schulz to James Patrick, dean of the University of Dallas, 23 Apr. 1979, Norberg-Schulz Archive".

can see simulated silhouettes of people who are happy with the purchase of a housing product. Architectural magazines mostly show pure form, aimed at provoking inarticulate, unthinking awe.

The language develops in dialogue. Today, architectural form has become a series of monologues that speak of the designer, the investor or simply of nothing. It is probably the result of the social situation. Barbara Brukalska (1984) wrote that the form of space and the form of architecture are a result of the shape of interpersonal relationships. She distinguished between three main types of such relations: collectivism, individualism, and socialized individualism. In collectivism, an individual is subordinated to the society, run by those who know better. An individual functions as an empty sign, with a specified number of square meters assigned to it. In individualism in form of extreme liberalism, no such thing occurs. Everyone does what they want and can do within the limitations of the law. This leads to social Darwinism. Socialized individualism with characteristics of solidarism was the closest one to Brukalska's beliefs. Within it, an individual is a person who develops in a community, and the community develops thanks to the individuals' individuality. Editor of the journal "Architektura" wrote in his review that there was no need for new theories, for we had one and it was called socialism[6]. The book was destroyed.

[6] At the beginning of the second half of the 1940's, a text by Roman Ingarden, fundamental for the phenomenology of architecture and unique in philosophical literature, was published. Bohdan Lachert based his doctoral thesis on this concept, a thesis written in the fifties but published almost thirty years later. Jadwiga Sławińska criticized Ingarden's concept in Studia estetyczne ("Aesthetic Studies") in the 1960's, using the Marxist ideology. At the turn of the seventies and eighties, in the environment of the Faculty of Architecture of the Gdansk University of Technology, appeared a lively reception of Norberg-Schulz's works and semiology of architecture was developing. At the same time, Czeslaw Witold Krassowski, co-author of the text of newspeak in architecture, recognized phenomenology as the obvious interpretation of the of architecture. In the eighties, phenomenology was attacked by Jakub Wujek in his popular book Mity i utopie architektury XX wieku ("Myths and Utopias of the 20th Century Architecture"). This coincided with the publication of the book by Adam Kotarbiński, which called for the reactivation of socialist realism, which, in this context, appeared as the only non-mythical and non-utopic theory. In this sketchily outlined perspective on the history of phenomenology of architecture in Poland, the words of Christian Norberg-Schulz cited by Jorge Otero-Pailosa (2009, p.76 and 93) constitute an unusual commentary. He wrote: „He (Norbert-Schulz) was also an admirer of Pope John Paul II, with whom he shared an interest in phenomenology. […] When Wojtyla ascended to the papacy In 1978, Norberg-Schulz went to St. Peter's Square and attended the inaugural Mass. <History became alive!> he wrote. <He (John Paul II) is even a phenomenologist!>" Norberg-Schulz to James Patrick, dean of the University of Dallas, 23 Apr. 1979, Norberg-Schulz Archive".

Dziś zapewne mogłaby się pojawić recenzja, która stwierdzałaby: nie ma potrzeby mówić o języku architektury, mamy jedną teorię, której na imię wolny rynek.
Dzięki konkursowi Fundacji imienia Stefana Kuryłowicza powstaje szansa na przywrócenie dialogu o języku architektury, o poetyce przestrzeni, o fenomenologii architektury. Te tematy istnieją i pojawiają się na obrzeżach konferencji i na seminariach. Nie istnieje jednak w pojedynczych referatach, w świadomości publicznej mediów nawet architektonicznych. Stanowią pojedyncze wypowiedzi nieznajdujące szerszej kontynuacji. Rozpowszechniany jest nawet pogląd, że to są tematy zbyt trudne, abstrakcyjne i nieinteresujące. Warto więc przypomnieć słowa Czesława Przybylskiego z jego wykładu na Wydziale Architektury Politechniki Warszawskiej, że projektowanie jest przede wszystkim pracą myślową, która dopiero potem przybiera postać wizualną i realną. Pokazuje to znakomicie późniejszy już fenomenologiczny schemat procesu powstawania dzieła architektury opracowany przez Bohdana Lacherta.
Zapewne w tekście Autorów można znaleźć pewne niedoskonałości. Zawsze jednak pamiętam o słowach Jacka Damięckiego, który powiedział mi, że rzecz bezbłędna jest nieludzka, a także o tym, co słyszałem od Jerzego Hryniewieckiego, iż w projekcie należy przede wszystkim poszukiwać tego co dobre, by to rozwijać, a nie koncentrować się na usuwaniu uchybień.
To wprowadzenie ma na celu przede wszystkim zarysowanie tła, na którym ukazuje nagrodzony tekst. Trzeba więc postawić pytanie, czego możemy dziś oczekiwać od teorii architektury? Odpowiedzią chyba nie powinny być sztywne dyrektywy, od tego są doktryny, lecz raczej poszukiwania zagubionej drogi, wypatrywanie drogowskazów, próby odpowiedzi na najprostsze pytania dotyczące definicji i pojęć. Wyjaśnienie, czym jest dzisiaj kształtowanie przestrzeni dla potrzeb człowieka wymaga ponownej refleksji nad każdym słowem, nad tym, czym jest kształtowanie, czym jest przestrzeń, jakie są potrzeby człowieka, kim jest człowiek?
Czy kształtowanie jest narzucaniem swoich schematów i własnych wizji, czy też cierpliwego i życzliwego dialogu z otoczeniem? Czy przestrzeń jest liczona wyłącznie w metrach kwadratowych do sprzedania, zawarta w przepisach prawa, czy też ma swój wymiar duchowy?
Czy tworzymy hierarchię potrzeb, dzieląc je na niższe i wyższe, czy też – odwołując się do wiedeńskiego psychiatry Victora Frankla – za

Today, there would probably appear a review saying that we don't need to talk about the language of architecture, for we have one and it's called the free market.

Thanks to Stefan Kuryłowicz Foundation' contest, there is a chance to restore the dialogue about the language of architecture, about the poetics of space, about the phenomenology of architecture. Those subjects exist and they appear on the fringes of conferences and seminars. They do not however exist in reports, or in the public consciousness of the media, even architectural ones. They show in single utterances and find no continuation. There is even a popular belief that those subjects are too difficult, abstract and uninteresting. It is thus worthwhile to remember the words by Czesław Przybylski, uttered during his lecture in the Warsaw University of Technology, Faculty of Architecture – that design is above all an intellectual work, which only later achieves a visual and real form. The phenomenological scheme of the process of creating works of architecture, created by Bohdan Lachert, also shows the same thing.

The Authors' text possibly contains some imperfections. However, I always remember the words by Jacek Damięcki, who told me that what is perfect is inhuman, and by Jerzy Hryniewiecki, that one should primarily concentrate on the good sides on the project and develop them, instead of eliminating its flaws.

This introduction aims at presenting the background against which the awarded text is being presented. One should thus ask: what can we expect from the theory of architecture today? We should not seek for answers in rigid directives, that is what doctrines are about, but rather search for a lost road, look for guideposts, try to answer the simplest questions about definitions and notions. To explain what shaping space for the human needs means today, it is required to reflect again upon every word, upon what shaping is, what space is, what the human needs are and who the human is.

Should shaping be considered as an imposition of one's own schemes and visions, or a patient and kind dialogue with the surroundings? Should space be counted in square meters for sale and defined by provisions of law, or does it also have a spiritual dimension?

Do we create a hierarchy of needs, dividing them into higher and lower, or – referring to the Viennese psychiatrist, Victor Frankl – we consider the highest human need to be the need for a meaning of life?

najważniejszą potrzebę człowieka uznajemy potrzebę sensu życia? A wreszcie, kim jest człowiek i czy człowiek jest dla architektury, czy architektura dla człowieka, dla ludzi.
Może odpowiedzi na te pytania wydadzą się oczywiste i nie warte teoretyzowania, lecz wobec tego gdzie się podział poetycki wymiar architektury, niestety niepojawiający się zbyt często w dziełach dążących do oryginalności, do doskonałości, do niepowtarzalności.
Teoretyzować można długo. Najwyższy czas by przejść do nagrodzonego tekstu. Warto zwrócić uwagę na to, co Autorzy piszą o malarskości architektury. Ten wątek jest inspiracją do dalszych spostrzeżeń i refleksji, które już trudno tu rozwinąć szerzej.
I na koniec jeszcze jedna uwaga.
Język architektury jest językiem, którego wypowiedzi kierowane są do wszystkich, ale to architekci powinni dbać o jego czytelność, piękno i żywy rozwój nie tylko przez tworzenie projektów i realizację dzieł, lecz także przez tworzenie podstaw intelektualnych prowadzących do dialogu i rozwoju teorii architektury.

BIBLIOGRAFIA/REFERENCES

Bachelard G. (1957), *Poétique de l'espace*, Paryż.

Brukalska B. (1948), *Zasady społeczne projektowania osiedli mieszkaniowych*, Warszawa.

Dominiczak J. (1983), *Dlaczego semiologia*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Gdańskiej. Architektura", nr 355, z. XXIII, s. 77–80, Gdańsk.

Hrynkiewicz M. (1983), *Geneza, zakres i pojęcia semiologii*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Gdańskiej. Architektura", nr 355, z. XXIII, s. 11–22, Gdańsk.

Ingarden R. (1946), *O dziele architektury*, „Nauka i Sztuka", t. II, nr 1, s. 3–26 i nr 2, s. 26–51.

Kotarbiński A. (1985), *O idei i ideowości w architekturze i urbanistyce*, Warszawa.

Krassowski C., Królikowski J.T. (1982), *Nowomowa w architekturze*, „Architektura", nr 4, s. 57–62.

Krenz J. (1983), *Treści symboliczne środowiska przestrzennego*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Gdańskiej. Architektura", nr 355, z. XXIII, s. 23–34, Gdańsk.

Krenz J. (1998), *Architektura znaczeń*, Gdańsk.

→

And finally, who is a human and is a human for architecture or is architecture for a human, for the people?
Maybe the answers to those questions seem obvious and not worthy the theorizing, but if so, where is the poetic scope of architecture; a scope that, regrettably, does not appear often in work that aspire to originality, to perfection, to uniqueness?
Theorizing can be a lengthy process. It's high time to pass to the awarded text. It is worthwhile to pay attention to what the Authors say about the painterly character of architecture. This thread is an inspiration to further observations and thoughts which are difficult to discuss here.
Let me finish with one more comment.
The language of architecture is a language whose utterances are directed to everyone, but it is the architects who should care for its understandability, beauty and development – not only by designing and creating works, but also by laying the intellectual foundations that lead to dialogue and development of architecture.

→ Królikowski J.T. (1978), *Elementy semiotyczne dzieła architektury*, „Studia semiotyczne", nr VIII, s. 165–182.

Królikowski J.T. (1983), *Przestrzeń znaku*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Gdańskiej. Architektura", nr 355, z. XXIII, s. 35–40, Gdańsk.

Królikowski J.T. (2006), *Interpretacje krajobrazów*, Warszawa.

Lachert B. (1983), *Rozważania o niektórych cechach twórczości architektonicznej*, „Architektura", nr 1, s. 21–31.

Norberg-Schulz Ch. (1980), *Genius loci. Toward phenomenology of architecture*, Londyn.

Otero-Pailos J. (2009), *Photo(historio)graphy*, (w:) Lauvland G., Hvattum M., Ellefsen K.O. (red.), *An Eye for Place. Christian Norberg-Schulz: Architect, Historian*, s. 62–94, Oslo.

Sławińska J. (1964), *Uwagi o teorii dzieła architektonicznego Romana Ingardena*, „Studia Estetyczne", t. 1, s. 235–244.

Wujek J. (1986), *Mity i utopie XX wieku*, Warszawa.

WSTĘP

Kultura jest elementem życia, bez którego nie mogłoby ono istnieć, co jest zauważalne także na przykładzie architektury. W czasie studiów studenci otrzymują wskazówki, którymi powinni się kierować podczas projektowania. Należy do nich przestrzeganie takich wartości, jak szacunek, odnoszący się m.in. do krajobrazu, historii, *genius loci*, ludzi tworzących miejsce. Niestety coraz częściej wskazania te są ignorowane, przez co nowe budynki stają się targowiskiem próżności, efektownym przedmiotem marketingowej gry.

Tkanka architektoniczna jest strukturą powstającą również dzięki narzędziom wyrażającym specyficzny, swojski charakter językowy miejsca. Słowo architekt oznacza osobę wykonującą pracę twórczą, a nie tylko odtwórczą (Lenartowicz, 2007), osobę, która – podążając przez życie – zmierza do ciągłego rozwoju. Architekt to nie tylko językoznawca czy poeta, ale również artysta malarz i to nie ze względu na tworzenie wizualizacji czy barwnych diagramów, lecz z uwagi na to, iż powstałe w wyniku jego pracy dzieło, które powinno być spójne z otoczeniem, i zarazem posiadać „artystyczny" wymiar nadający mu charakter, stwarza unikatowy obraz miejsca.

Świat się zmienia i nie ma możliwości, by się zatrzymał. W budownictwie mamy do dyspozycji coraz więcej materiałów – „wyrazów", narzędzi, umożliwiających „malowanie". Jednym z nich jest szkło, jednakże nie wszyscy zdają sobie sprawę z jego potęgi. Wiele osób powie, że to materiał ograniczający, umożliwiający tworzenie zdań jedynie w „slangowym języku nowoczesności" widocznym w wizerunku galerii handlowych i drapaczy chmur. Jednak drążąc malarskość języka wyrażającą poetycki charakter utworu architektonicznego, możemy uznać, iż przezroczysty materiał to nie ograniczenie, ale szansa, szczególnie w architekturze kultury, nawet tej zabytkowej.

PREFACE

Culture is an element without which life could not exist, which is also noticeable in architecture. During their studies, students are taught to identify the most important factors in the design process. One of those factors is the respect for a place and its *genius loci*, its landscape, its history, or the people creating the space. Unfortunately, more and more often these values are being neglected and new buildings become a vanity fair of a kind, an impressive subject of a marketing play.

Architectural tissue is a structure which is created by tools expressing the specific, human character of the location's language. The word 'architect' describes a person engaged in creative and not only repetitive work (Lenartowicz, 2007), a person striving for constant development throughout their life. Therefore, we can say that an architect is not only a linguist and a poet, but also a painter, not because they draft beautiful renderings or diagrams, but due to the fact that the resulting work, which should be consistent with its environment and at the same time present an artistic dimension, creates a unique picture of the site. The world is changing constantly and it cannot be stopped. In construction, more and more materials are available – 'words' or tools enabling us to 'paint'. An example of these materials is glass, although some remain unaware how powerful it is. Many people would complain that it is a limiting material, which speaks only the 'modern slang' of shopping malls and skyscrapers. However, standing by the metaphor of the artistic language that helps express the poetical nature of the architectural work, we can easily deny this statement and retort that the transparent material is not a restriction, but an opportunity, especially in the architecture of culture, even historical.

FILOZOFIA KULTURY

Od najmłodszych lat wpajane są nam pewne wartości. Wśród nauk towarzyszących rozwojowi często pojawia się również słowo kultura bądź stwierdzenie „być kulturalnym". Obrazy, rzeźby, utwory muzyczne są najczęstszymi skojarzeniami związanymi z tymi określeniami, lecz czy należy kulturę ograniczać jedynie do ram związanych ze sztuką?

POCZĄTKI

Początków określenia należy doszukiwać się w czasach Starożytnego Rzymu u Cycerona, który wykorzystał łacińskie określenie *cultus agri* (uprawa roli) w odniesieniu do człowieka. Starożytny filozof twierdził, że tak jak nasiono rzucone na ziemię potrzebuje specjalnej troski, by mogło wydać plon, tak również ludzki umysł powinno objąć się opieką, co zaowocowało wprowadzeniem *cultus animi*, czyli „uprawą umysłu" (Moraczewski, 2003). Jednak to określenie weszło do słownictwa stosowanego publicznie dopiero w drugiej połowie XVII wieku za sprawą Samuela von Pufendorfa.

KULTURA – ROZWÓJ POJĘCIA

Pojęcie kultury możemy zaliczyć do pojęć żywych, których wartość i znaczenie wciąż się zmienia. Niekiedy dzieje się to w sposób nieświadomy. U współczesnych filozofów słowo zyskało opinię niepokornego i nieprzewidywalnego. Odnosi się ono zarówno do przeszłości, teraźniejszości, jak i przyszłości, jednak patrząc na nadchodzące jutro, nie mamy możliwości wskazania, jak dokładnie będzie ono wyglądać. Kultura nie będzie się rozwijać według wyznaczonych reguł, ponieważ posiada własną naturę, a także cechy inherentne, którymi są np.: alternatywność w stosunku do zastanego porządku, otwieranie perspektyw, czyli wychodzenie poza obowiązującą rzeczywistość.

KULTURA A BIZNES

Kultura uzasadnia swoje istnienie każdego dnia. Prowadzi do tego, by każdy mógł żyć pełnią człowieczeństwa. Obecnie jej wartość jest zacierana przez łączenie z działalnością gospodarczą. Spoglądając wokoło, często widzimy jedynie szklane witryny sklepowe i produkty krzyczące przez szybę: „kup mnie" – to model *window-shopping*, czyli narzędzie marketingowe stworzone dla „cywilizacji konsumenckiej",

PHILOSOPHY OF CULTURE

Since our earliest years we are taught certain values. In the fields of study that accompany our development, we frequently come across words such as 'culture' or 'cultured'. Paintings, sculptures, and music are the most common connotations associated with these terms, but should culture be restricted only to the framework of arts?

ORIGINS

The origin of the term 'culture' can be traced back to the times of Ancient Rome and to Cicero, who applied the Latin phrase *cultus agri* (cultivation) to a person. The ancient philosopher suggested that just like a seed thrown to the ground needs to be taken care of to rise and give fruit, the human mind should equally be treated with care. And thus *cultus animi* – the cultivation of the mind – emerged (Moraczewski, 2003). However, this term started to be widely used only in the second half of the seventeenth century, when it was reintroduced by Samuel von Pufendorf.

CULTURE – A HISTORY

The concept of culture can be classified as a living creation, whose value and meaning is constantly changing. Sometimes this happens unconsciously. Contemporary philosophers have deemed the word rebellious and unpredictable. It applies to the past, present and future but, when thinking about tomorrow, it is impossible to predict exactly what it will look like. Culture will not develop according to a set of rules, because it has its own nature and inherent qualities, such as the ability to offer alternatives to the existing order, and the ability to open up perspectives, or in other words crossing the borders of the current reality.

CULTURE AND BUSINESS

Culture justifies its existence every day. It offers everyone the opportunity to live their humanity to the full. At present, its value is blurred, because it overlaps with economic activity. In the cityscape, often the only thing we notice are glass storefronts and products screaming 'Buy me!' We are dealing with the window-shopping model, a marketing tool created for the consumer society, which intoxicates through mere

upajające poprzez samo patrzenie, zabijające duszę miejsca (Bauman, 1994). W chaosie witryn ciężko jest dostrzec pozostałe elementy otoczenia. Jednak należy pamiętać, iż jak twierdził Kant, pojęcie kultury samo w sobie wyraża doświadczenie bezinteresowności (Wendland, 2009), co staje w sprzeczności z interesami biznesu. By chronić kulturę przed staniem się zwykłym, komercyjnym „przedmiotem", powinno się rozdzielić te dwa światy od siebie.
Wykorzystanie szklanych tafli może przynieść wzrost wartości kulturowych, o ile dostrzeżone zostaną np. właściwości samego materiału, co dać może m.in. możliwość atrakcyjnego sposobu szerzenia edukacji dotyczącej tworzyw stosowanych w architekturze. Zdobywana w ten inspirujący i sprzyjający poszerzeniu horyzontów sposób wiedza poszerzy zasoby kultury. Pamiętajmy, że jest ona swoistym paliwem napędzającym rozwój kreatywności, człowiek zaś bierze w jej trwaniu udział w sposób intuicyjny i naturalny. Tym samym „konsument" kultury staje się automatycznie jej twórcą.

WPROWADZENIE DO JĘZYKA

Podkreślenia wymaga również fakt, iż kultura jest obrazem ludzkiej osobowości w świecie, jednakże rządzi się ona różnymi zasadami. Niemniej potrzebny jest w niej element komunikacji, gdzie według Wojciecha Burszty powinna nastąpić strukturyzacja i zorientowanie stanowisk (Skorczyk, 2011). Ze stwierdzeniem tym zgadza się również Karl-Otto Apel (1999), dodając, iż to właściwa komunikacja umożliwia tworzenie się kultury. Uzasadnia to argumentem, iż „wspólnota komunikacji konstytuuje symboliczną przestrzeń społeczno-kulturową". E. Hall ujmuje to w krótkim, rzeczowym stwierdzeniu: „kultura jest komunikacją". Można wręcz rzec, że kultura powstała z potrzeby komunikacji społecznej i to właśnie dzięki niej nabiera dynamiki (Banham, 1979). Tym samym, by móc zapewnić rozwój kultury, także tej architektonicznej, konieczne jest zaznajomienie się z jej językiem.

observation and kills the soul of space (Bauman,1994). In this chaos it is hard to notice other elements of the environment. However, we have to keep in mind that, as Kant claimed, the concept of culture itself expresses the experience of selflessness (Wendland, 2009), which stands in contradiction to business. To protect culture from becoming an ordinary commercial object, we should separate these two concepts from each other.

The use of glass panes can boost the cultural values, provided the material's qualities – which offer for instance an attractive way of educating people about the materials used in architecture – will be acknowledged. This solution enables broadening horizons in an inspiring way and the knowledge gained contributes to culture. Let us remember that culture is a fuel driving creativity, and that man takes part intuitively and naturally in its course. Thus, the 'consumer' of culture automatically becomes its creator.

INTRODUCTION TO THE LANGUAGE

What should also be emphasized is the fact that culture reflects human personality in the world and it is governed by different rules. However, culture requires an element of communication, which according to Wojciech Burszta should be based on structuring and orienting positions (Skorczyk, 2011). Karl-Otto Apel (1999) also agrees with this statement, adding that proper communication allows for the creation of culture. He argues: 'a community of communication constitutes a symbolic socio-cultural space'. Edward Hall sums it up in a short, pointed phrase: 'culture is communication'. One can even say that culture emerged from the need for communication, and because of that it is gaining more dynamism (Banham, 1979). Thus, to be able to ensure the development of culture, including architecture, it is necessary to be familiar with its language.

JĘZYK ARCHITEKTURY

Zdolność komunikowania polega na umiejętności odbierania bodźców, które są wysyłane do odbiorcy. Niemiej jednak fakt odczytywania przekazywanych wiadomości w sposób prawidłowy będzie możliwy jedynie wtedy, gdy dojdzie do uporządkowania znaków tworzących strukturę postrzegania, co jest możliwe na podstawie nabytych doświadczeń (Jencks, 1987). Dzięki tej czynności dochodzi do utworzenia kodu rozpoznawczego.

INDYWIDUALIZM, ALE REGULARNY

Każda kultura ma swój indywidualny język wyróżniający ją ze zbioru kultur świata. Można jednak wyróżnić elementy łączące poszczególne elementy zbioru ze sobą.
Podstawą istnienia języka jest gramatyka. Będąc działem językoznawstwa, zajmuje się badaniem reguł powstawania wyrazów i zdań. W odniesieniu do budowli również możemy wyróżnić pewną gramatykę architektoniczną, jednakże zapisane tu wypowiedzi będą miały znaczenie i wymiar metaforyczny (Kuryłowicz, 2014).

GRAMATYKA

Mówiąc bardzo ogólnie, opisując język, możemy wyróżnić: rzeczowniki, czasowniki, przymiotniki itp. To podstawa, jednak mówiąc o kulturze języka, warto zastanowić się również nad jego pięknem. Odnajdujemy je w poezji, gdzie prócz znaczenia dosłownego zauważyć można zabiegi sprawiające, że np. ukryte tło staje się pierwszym planem, co jest ujęte w sposób zakamuflowany. Dzieje się tak dzięki różnego rodzaju środkom poetyckim, do których należą np. aforyzmy, epitety, metafory, porównania, paradoksy, kontrast. Tym sposobem utwory zyskują swoiste cechy kultury wysokiej. W języku architektury mamy możliwość posługiwania się jedynie materią, jednak umiejętne gospodarowanie nią sprawia, że tworzywa zyskują duszę. By osiągnąć ten cel, należy przysłowiowym czterem ścianom z dachem nadać charakter żywego organizmu, wpisanego w krajobraz.

PIĘKNO

W tym momencie poruszamy tematykę harmonizacji przestrzeni wyznaczającej drogę do piękna. W architekturze może to zostać wyrażone

THE LANGUAGE OF ARCHITECTURE

The ability to communicate consists in receiving incentives that are sent to the recipient. Nevertheless, decoding a message correctly will only be possible when the arrangement of characters adding up to the perception structure are organized on the basis of experience (Jencks, 1987). This operation leads to the formation of a recognition code.

REGULAR INDIVIDUALISM

Every culture has its own language, which makes it distinctive among all other cultures. However, there are certain elements that glue the whole together. At the foundation of language lies grammar, which is an area of linguistics that studies the rules of formation of words and sentences. With respect to buildings, we can also distinguish an architectural grammar of a kind, although in this case all propositions will be metaphorical (Kuryłowicz, 2014).

GRAMMAR

In general terms, a language can be described in the categories of nouns, verbs, adjectives, etc. This is the basis, but when speaking about the language culture we should also remember its beauty. A good example is poetry, where beneath the literal message, inconspicuously, the hidden background can become the foreground. This result is achieved through various poetic means, such as aphorisms, epithets, metaphors, comparisons, paradoxes, contrast, etc., which elevate the piece of work to the level of high culture. In the language of architecture we can only resort to substance, but thanks to skilful craft material objects can develop a soul. To achieve this goal, the proverbial roof, supported on four walls, needs to become an animated being inscribed in the landscape.

BEAUTY

At this point, we touch upon the topic of harmonization of space, which determines the path to beauty and can be expressed in architecture through material language. Each space has its own unique character. In an attempt to combine architecture with landscape harmoniously, it is crucial to use the local language. As the result, architecture will become embedded in the landscape and it will be able to manifest

za pomocą języka materialnego. Każda przestrzeń posiada swój niepowtarzalny charakter. Usiłując harmonijnie połączyć architekturę z krajobrazem, należy dążyć do tego, by była wypowiadana językiem regionalnym, dla tego krajobrazu właściwym. Doprowadzi to do stanu wpisania jej w pejzaż, w którym przemówi ona swojskością. Nadanie „tutejszości" zapobiega zgrzytom i prowadzi do zachowania równowagi (Pawłowska, 1996). Z tych względów zaleca się zachowanie ostrożności przy konstruowaniu języka projektowego, a także odniesienie się w nim do języka wzorców będących czytelnymi i przejrzystymi, a jednocześnie mogącymi doprowadzić do poetyckości architektonicznej (Alexander, 2008).

REAKCJA NA SUBSTANCJĘ

Rozważając powstawanie niektórych utworów muzycznych, rzeźb czy obrazów, można stwierdzić, iż są to obiekty autonomiczne, realizowane pod wpływem natchnienia. W przypadku architektury jest nieco inaczej. Oczywiście ważnym elementem są inspiracje, ale architekt, niezależnie od natchnienia powinien kierować się również uwarunkowaniami miejsca lokalizacji (Wrana, 2011; Wrana, Fitta, 2012; Wantuch-Matla, 2011). Istniejące powiązania historyczne i przestrzenne winny stać się zarówno fundamentem fizycznym, jak i metaforycznym projektu, dzięki czemu staną się wyrazem szacunku do kultury i obiektu, i krajobrazu. Jednakże nie zawsze tak się dzieje. Badania Andrzeja Niezabitowskiego (1997) doprowadziły do wyróżnienia czterech form postępowania z dziedzictwem historycznym:

- arogancję – czyli antyreakcję, negację prowadzące do sklerozy historycznej;
- bierną tolerancję – objawiającą się świadomością połączoną z obojętnością, co jest tylko czynnikiem spowalniającym rozpad dziedzictwa kulturowego;
- akceptację – dostrzeżenie wartości i zadbanie o stan techniczny, czyli prowadzenie działań umożliwiających przeżycie;
- kontynuację – kiedy to wybitne wartości kulturowe błyszczą, zyskując nowe istnienie, a jednocześnie nie tracą dawnych cech.

Bez wątpienia najbardziej pożądaną postawą jest ta ostatnia, prowadząca do ciągłości przy jednoczesnym poszanowaniu zastanej substancji i tożsamości miejsca. Czasami jednak nadmiar informacji może doprowadzić do zaburzeń. Z tego powodu część informacji można

its relevance. Imposing the 'local character' prevents discord and assures balance (Pawłowska, 1996). In this light, the language of design should be conceived with caution and it should refer to the language of patterns that are legible, clear and that at the same time can animate architecture with poetry (Alexander, 2008).

RESPONSE TO SUBSTANCE

Considering the creation process of some scores of music, paintings or sculptures, it can be said that they are autonomous objects, born in a flash of inspiration. In architecture, things are slightly different. Of course, inspiration is an important element, but the architect should also take into account the context of space (Wrana 2011, Wrana & Fitta 2012, Wantuch-Matla 2011). The existing historical and spatial relationships should lay foundations for both physical and metaphorical design, in order to voice respect for the culture and the object itself. However, things can turn out differently. The research done by Andrzej Niezabitowski (1997) led him to distinguish four forms of dealing with historical heritage:

- arrogance – or anti-reaction, a denial leading to 'historical sclerosis';
- passive tolerance – manifested by awareness combined with indifference, which only slows down the decay of the cultural heritage;
- acceptance – acknowledgement of value and improvement of the technical condition, which translates into actions that guarantee preservation;
- continuation – when outstanding cultural values are given a new life without losing their genuine features.

Undoubtedly, the most desirable attitude is the last one, as it grants continuity while respecting the existing substance and identity of the place. However, sometimes too much information can distort the picture, and for this reason, sometimes a part of the information is hidden by means of a simple language trick, or in other words it can be conveyed as a symbol which in this way gains practical qualities and becomes a vehicle of information.

SEMIOTIC POETRY OF ARCHITECTURE

Within architecture, we can distinguish three main dimensions:

- the physical space,
- the perceptual space,
- the imaginary space (Królikowski & Gawryszewska 2009).